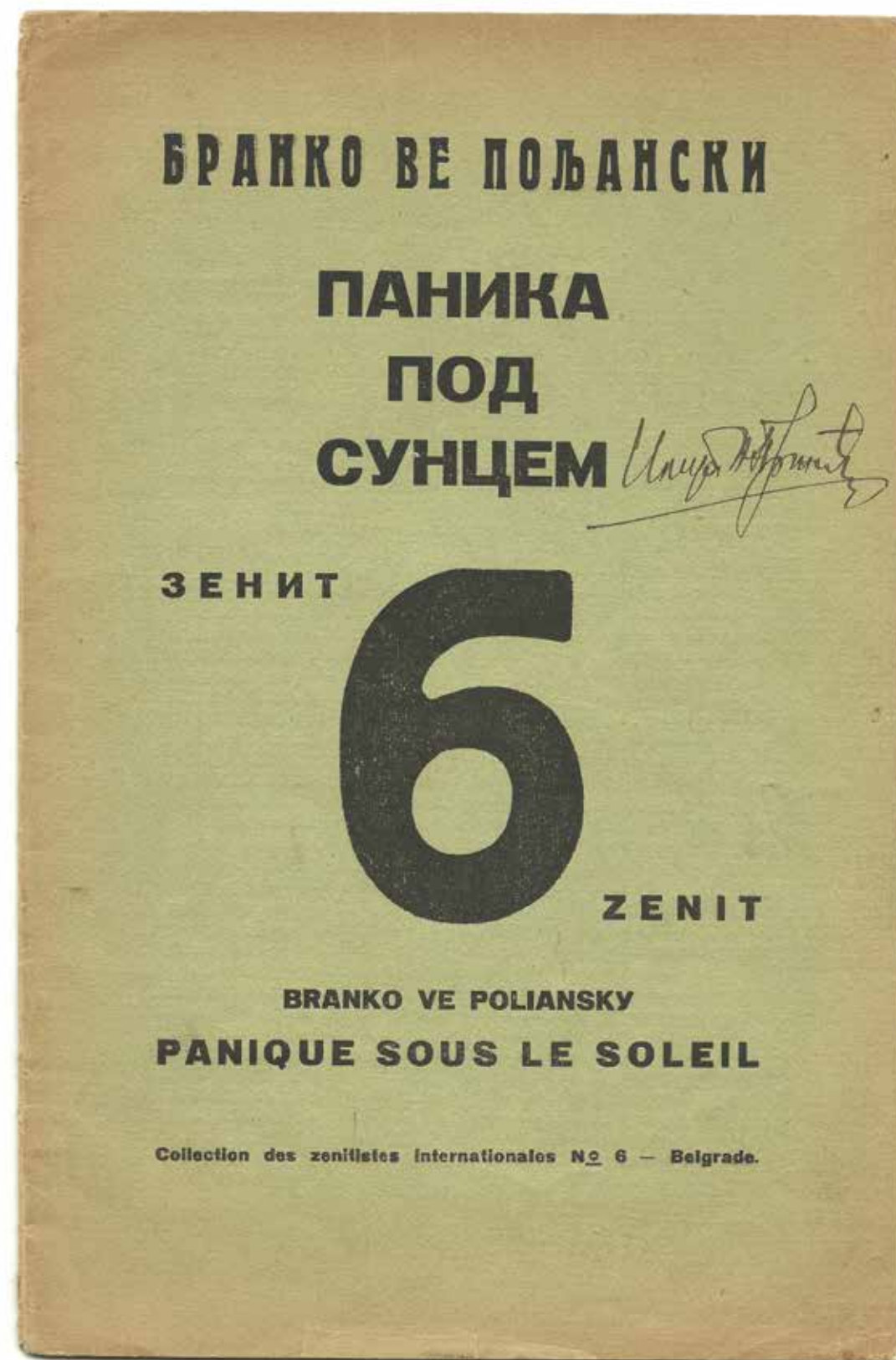

B. Ve Poljanski, *Паника под сунцем*, Izdanje Zenit, br. 6, Beograd, 1924, vl. A. Milojević

MAKROSKOPIJA „TZV. **LITERARNOG POLJA” –** **O KNJIŽEVNOKRITIČKIM** **PRILOZIMA U ČASOPISU** **ZENIT**

Zorana SIMIĆ*

Institut za književnost i umetnost, Beograd**

Apstrakt: U fokusu ovog teksta jesu književnokritički prilozi objavljeni u časopisu *Zenit*, to jest, po pravilu, u jedinoj njegovoj stalnoj rubrici – Makroskop, čiji je autor uglavnom bio urednik časopisa Ljubomir Micić, a ređe i njegovi malobrojni saradnici. Tekst pruža detaljan pregled i analizu književne kritike (u užem smislu) u *Zenitu*, osobito one koja se tiče domaće produkcije, uz posredno ocrtavanje celokupne uređivačke politike ovog glasila, te mapiranje načina na koje se ove dve sfere međusobno uslovljavaju i prožimaju. Jedan od privilegovanih ciljeva istraživanja jeste rekonstrukcija i revitalizacija književnokritičkog obzorja *Zenita* odnosno Ljubomira Micića u ulozi književnog kritičara, te njegovih (neretko i danas aktuelnih i važnih) potencijala, ali i brojnih aporija i ograničenja. Reč je o pokušaju svojevrsnog metakritičkog pogleda na korpus književnokritičkih priloga u *Zenitu*, koji ne teži ambicioznom i apsolutnim zaključcima, već prvenstveno rekapitulaciji odabrane građe i početnoj analizi problematike, odnosno otvaranju pitanja koja mogu biti relevantna i u kontekstu savremenog postjugoslovenskog književnog polja.

Ključne reči: Ljubomir Micić, književna kritika, književna kritika u užem smislu, jugoslovensko književno polje, književne polemike, akademska kritika, avangardna kritika, književna periodika u Jugoslaviji, Makroskop

Svaki duh neovisno stvara svoje zasebne forme. [...] Mora biti na granici g e n i j a i l u d a k a onaj koji hoće da ih razluči. A vi na tu granicu nikada stići nećete. Ko zna – ima li uopšte granice? Otkuda vam onda cinička smelost, da sve podređujete pod svoj siromašni spektar i *mikroskop* kroz koji vi gledate slepim ili zatvorenim očima? (naglasila Z. S.).

* zorana_simic@hotmail.com

** Rad je nastao u okviru projekta *Uloga srpske periodike u formiranju književnih, kulturnih i nacionalnih obrazaca* (178024), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Navedene reči potiču iz programsko-polemičkog teksta „Duh zenitizma“ (7/1921) iz avangardnog književnog časopisa *Zenit*, koji piše njegov glavni urednik i privilegovani autor Ljubomir Micić, u jednom od brojnih pokušaja da se obračuna sa neistomišljenicima zenitističkog pokreta / zenitizma u celini, kao i samog *Zenita*, koji u tom trenutku, septembra 1921. godine (ujedno prve godine izlaženja), već funkcioniše kao naglašeno polemičko „forumsko glasilo pokreta“, prelazeći brzo i dosledno „put od časopisa-almanaha neformalne grupe saradnika ka programskom glasilu“ (Голубовић, Суботић 2008: 25, 42).

Upravo u cilju da se suprotstavi nepotpunim, *mikroskopskim* i slabovidim pogledima na umetnost, a naročito na tada aktuelne nove umetničke prakse, među kojima se ističu i zenitističke, te kako bi kontinuirano odgovarao na kritike koje su upućivane na račun uređivačke politike časopisa *Zenit* od trenutka kada je pokrenut (Isto), Micić, već počevši od prvog broja pa sve do gašenja glasila, insistira na rubrici naslovljenoj Makroskop. U pitanju je jedina stalna i perzistentna rubrika *Zenita*, koja, uz tek nekoliko izuzetaka, ima svoje mesto u svakom broju ovog časopisa (mesto koje se, po pravilu, nalazi na samom kraju) i koja sve vreme zadržava svoju osnovnu funkciju i prepoznatljiv sadržaj. Za Makroskop bi se moglo reći da je svojevrсни *Zenit* u malom ili, čak, avangarda u malom, utoliko što sve vreme figurira kao rubni prostor kritičkog praćenja i pre/ispitivanja već afirmisanih fenomena, i to uglavnom posredno, kroz procenjivanje onih aktuelnih, koji tek dobijaju, ili još uvek nisu dobili pažljiviju kritičku evaluaciju. Ujedno, reč je o mestu (neretko oštre i beskompromisne) polemike sa svim onim činiocima i aspektima kulturnog i umetničkog, a, manje ili više posredno, i celokupnog društvenog polja, koji se smatraju problematičnim, pri čemu se, u većini slučajeva, ti problemi tiču njihove reakcionarnosti i nedovoljno prijemčivog senzibiliteta za nove avangardne tendencije u (mišljenju o) umetnosti. Drugim rečima, u ovoj rubrici se kontinuirano objavljuju pamfleti, kritički prilozi o aktuelnoj (umetničkoj) produkciji (pozorišna, književna, likovna i dr. kritika, prikazi relevantnih teorijsko-esejističkih tekstova), kao i polemički osvrti na politiku i delatnost (urednika) drugih savremenih časopisa, neretko izazvani njihovim osporavanjem *Zenit*(izm)*a*, ali, isto tako, i raznih drugih aktera i činilaca od značaja u kontekstu jugoslovenskih umetničkih scena – prvenstveno zagrebačke i beogradske – u prvoj polovini dvadesetih godina dvadesetog veka.¹

Naslov rubrike, s jedne strane, upućuje na težnju ka svojevrсноj dijagnostici stanja u kulturi, koja bi se temeljila na sveobuhvatnom pregledu, iz ptičje perspektive, bez pretenzija ka hiperanalitičkom, *mikroskopskom* seciranju, tj. na karakteristično avangardno totalističko shvatanje života (i) umetnosti, i podjednako karakterističnu svest o nužnosti radikalnog otpora i šamara društvenom ukusu, odnosno izbegavanja preteranih parcijalizacija i partikularizacija pri detektovanju i promišljanju (umetničkih) fenomena i eventualnom simultanom obračunu s njima. U isto vreme, pojmom „makroskop“ sugerise se i da je reč o neposrednom pogledu, pogledu *in vivo*, samim tim – živom i delotvornom, direktnom i aktuelnom – koji poseduje subverzivni potencijal upravo zahvaljujući tome što ne previđa ono što se nalazi ispred očiju i što je golim okom vidljivo, već, štaviše, na tome i insistira: na težnji da se uoči fenomen i da se suoči, oči u oči, sa fenomenom ne bi li se on razumeo u svojoj punoći, odnosno na težnji da se otkriju očigledne istine – koje su vremenom postale zatamljene repetitivnim nanosima misinterpretacija.

Bez obzira na totalističke pretenzije i, u isto vreme, nepodeljeno i dosledno favorizovanje sinkretističkog principa u (promišljanju) umetnosti, takođe vrlo karakteristično za avangardne pokrete i njihove nosioce, *Zenit* je ipak prvenstveno književni časopis, koji sve vreme uređuje jedan književnik, čiji su saradnici takođe dominantno pesnici i pisci, i čije se ultimativne težnje i pobude u najvećoj meri tiču literarne umetnosti. Shodno tome, kao što je na nivou časopisa u celini, premda uz kontinuirano insistiranje na njegovom vi-

¹ Časopis je izlazio u periodu od 1921. do 1926. godine, u ukupno 43 broja, do maja 1923. u Zagrebu, a nakon toga, počevši od 25. broja, u Beogradu. Načelno, autori koji žive, stvaraju i objavljuju u Hrvatskoj su, kad se gledaju književnokritički prilozi, zastupljeniji u zagrebačkoj fazi nego kasnije, nakon Micićevog prelaska u Srbiju – izmeštanje redakcije je, očekivano, dovelo i do premeštanja fokusa sa zagrebačke na beogradsku scenu. Međutim, obe su zastupljene od početka do kraja izlaženja časopisa, i očuvana je težnja da se jugoslovensko književno polje sagleda kao celina.

zuelnom aspektu i raznovrsnim temama, nesumnjivo privilegovana književnost – kroz priloge, esejističke i polemičke tekstove, manifeste i drugo – isto, mada u manje izraženoj meri, važi i za rubriku Makroskop kada je reč o zastupljenosti kritičkih priloga, beležaka i komentara.²

Konstatujući da „sud o kritici dvadesetog veka, koji se na prvi pogled nameće, jeste da je ona bila važan, ako ne i najvažniji faktor formiranja ukusa i mišljenja čitalaca“, Slobodanka Peković (2010: 478) nije usamljena u svojoj proceni, barem ukoliko se ta procena ne odnosi samo na časopis *Zenit* već i na čitav korpus (književnih) glasila iz prvih decenija dvadesetog veka, perioda danas i dalje opšteprihvaćenog kao *zlatno doba* jugoslovenske i srpske književne kritike.

Neki od njih, kao *Srpski književni glasnik*, *Misao*, *Zenit*, ili ženski časopisi, pretendovali su da budu i vaspitači pisaca (spisateljki) tako što su svojom uređivačkom politkom, kritikama i prikazima, odabirom onoga što su objavljivali, usmeravali stvaraoce ka određenim književnim modelima, temama ili uzorima (Пековић 2010: 478).

Međutim, za razliku od *Misli* (1919–1937) ili *Srpskog književnog glasnika* (1901–1914, 1920–1941), dvaju istaknutih međuratnih književnih časopisa koji su – i tokom izlaženja i u naknadnoj percepciji – figurirali kao apsolutno privilegovani *glasnici* književnokritičke *misli* u kontekstu istorije srpske književnosti (naročito drugi), *Zenit* je, budući avangardno programsko glasilo, baš kao i ženski časopisi, i u tom pogledu ostao na marginama nacionalnog kanona i nacionalne književne historiografije, a nikada, nipošto, uprkos sporadičnim prevrednovanjima avangarde i samog zenitizma, nije ni posmatran u istoj ravni sa prethodna dva.³ Štaviše, upravo je njih i njihove urednike, na prvom mestu Bogdana Popovića, osnivača *Srpskog književnog glasnika*, ali i njegovog naslednika Jovana Skerlića, kao i Simu Pandurovića i Velimira Živojinovića, koji su stajali iza časopisa *Misao*, uredništvo *Zenita* najčešće i najoštrije napadalo u stalnoj rubrici Makroskop, a ponekad i van nje. Na taj način, i ono samo je veliki značaj pripisivalo uticaju štampe, insistirajući pritom na nepremostivim razlikama u koncepcijama ovih dvaju časopisa, s jedne, i samog *Zenita*, s druge strane, i na razlikama u svetonazorima njihovih urednika, koje se u diskurzivnom horizontu kritičkih i polemičkih priloga u *Zenitu* naprosto u toj meri podrazumevaju da se retko naglašavaju ili posebno obrazlažu. Usled svega toga, problemu književnokritičke procene i njenih tekstualnih uobličjenja u časopisu *Zenit*, tj. rubrici Makroskop, u kojoj su se ovakvi prilozi isključivo i objavljivali, treba pristupiti na drugačiji način nego što se čini u slučaju „kanonizovanih“ časopisa.

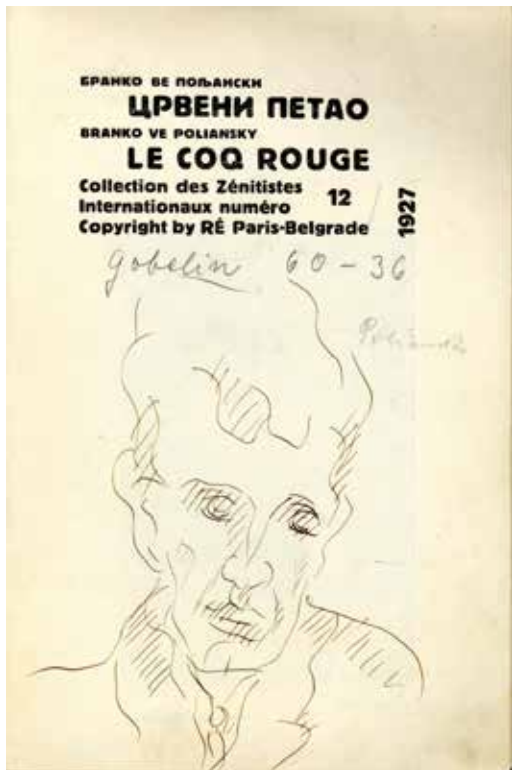
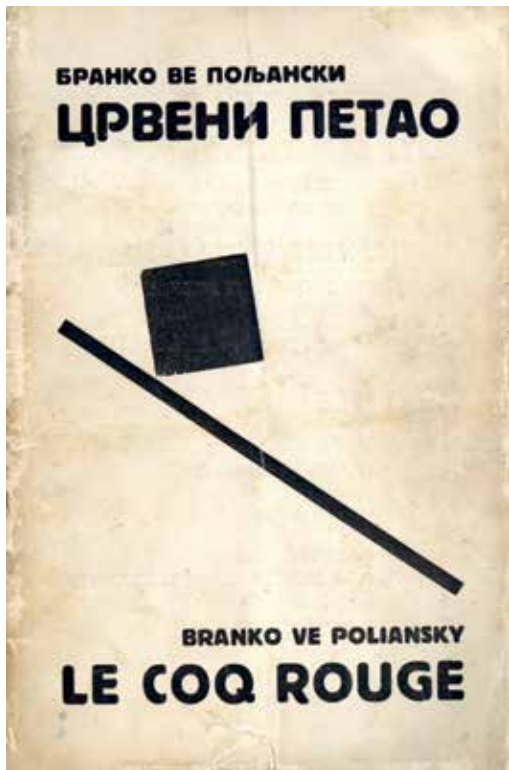
Uopšte uzev, književnost je u *Zenitu* prisutna u mnogim i raznolikim vidovima, na svim nivoima: kao da iz svakog retka u časopisu, manje ili više eksplicitno, provejava Šelijeve krilaticе – „pesnici su nepriznati zakonodavci sveta“.⁴ Tako, na primer, u prikazu knjige *Pet kontinenata – svetska antologija savremenog pesništva od Ivana Golla na francuskom jeziku*, nailazimo na sledeći opis:

Pluća kontinenata su pesnici. Pluća svetova su pesnici. Pluća naroda su pesnici. A ipak, ipak ne daju pesnicima danas ni disati. Pesnici su pluća zemlje! (*Zenit* 24/1923).

² Pored književne, poseban značaj u ovoj rubrici ima pozorišna kritika, naročito u početku, kada časopis izlazi u Zagrebu, što je i razumljivo s obzirom na to da su se i Micić i njegov rođeni brat i blizak saradnik Branko Ve Poljanski do tada bavili glumom i bili aktivni u pozorišnim krugovima.

³ O tome piše i Dubravka Đurić, kako u kontekstu *Zenita*, tako i šire: „I mada je radikalna, avangardna, pesnička praksa danas globalno postavljena kao važan domen akademskog bavljenja književnošću, ipak bih naglasila da ona i dalje zauzima marginalno mesto, ne samo u takozvanim malim, već i u imperijalnim kulturama kao što je američka. [...] Dakle, ma kako 'iritirajuća' i 'opoziciona' bila, funkcija eksperimentalne poezije u dominantnom toku kulture je da osigura središnji položaj vladajuće (mainstream) umerenomodernističke i visokomodernističke poezije“ (Đurić 2012: 121).

⁴ „Romantičarsko-ekspresionističko raspoloženje zenitizma u njegovoj prvoj fazi (1921–1922) oslanjalo se na duh Bloka i Jesenjina, da bi u drugoj, zreloj i najznačajnijoj fazi jugoslovenski avangardni pokret dobio izrazitije avangardne, konstruktivističke naznake i u poeziji i u likovnim umetnostima (posebno između 1922. i 1924).“ (http://www.arte.rs/sr/umetnici/teoreticari/irina_subotic-3972/tekstovi/odblesci_ruske_avangarde_u_jugoslovenskom_zenitizmu-1292/).

B. Ve Poljanski, *Crveni petao*, Beograd–Pariz, 1927, naslovna strana i zadnja korica sa crtežom B. Ve Poljanskog ◀

Zahvaljujući avangardnom programskom naboju glasila i, na prvom mestu, samog Micića, koji književnicima dodeljuje ovakav značaj i uticaj, svaka kritička opaska ili komentar iz rubrike Makroskop dodatno dobijaju na težini, upisujući se u ovaj širi kontekst uređivačke politike i etičko-estetičkog horizonta na kojem se ona zasniva. O reprezentativnosti ove rubrike svedoči i učestalost nepotpisanih tekstova u njoj, ili pak onih potpisanih sa „Zenitista“, čime se najeksplicitnije ukazuje na uniformni stav redakcije o pitanju (književnokritičke) procene, premda je i u ovom slučaju, kao i uvek, privilegovana figura upravo sam Ljubomir Micić. Uz to, osim što reflektuje zajedničke stavove pripadnika zenitističkog pokreta u sagledavanju (ontološkog i aksiološkog) statusa književnosti i umetnosti, ova rubrika takođe, i to mnogo neposrednije, odražava i dosledni i ničim nepoljuljani animozitet prema tzv. mejnstrimu i kulturno-akademskoj eliti, koji je Micić osećao i predočavao podjednako žustro i beskompromisno, bez obzira na ideološke i idejne oscilacije koje su mu povremeno bile svojstvene.

Shodno tome, prilozi sa književnokritičkim aspiracijama (ma koliko široko shvatili ovaj pojam), koji se u njoj objavljuju od prvog do poslednjeg broja časopisa, među sobom su, kada je reč o ideološkom obzorju, prilično srodni, ujednačeni, a sami po sebi prepoznatljivi i jasni. U pitanju je obimom nemali korpus tekstova različitog formata: od vrlo sažetih, uzgrednih beležaka, reklama ili preporuka, čak nekrologa, u kojima se posredno artikulišu aksiološki sudovi o književnosti, preko klasičnih recenzija novih izdanja (tzv. književnih kritika u najužem smislu), sve do opširnijih problemskih eseja.

Jedini izuzetak u ovom korpusu predstavlja pregledni tekst „Evropski pesnik Ivan Goll“ Boška Tokina, isprva redovnog saradnika i kourednika *Zenita*, posvećen takođe prominentnom Micićevom saradniku i kouredniku (tokom 1921. i 1922), iz prvog broja časopisa, budući da je to jedini esej koji bi se mogao okarakterisati kao književnokritički objavljen van rubrike Makroskop. Već u njemu očituju se neki od osnovnih idejnih postulata književnokritičke procene, karakteristični za ovaj časopis, koje bismo ukratko mogli odrediti na sledeći način: u *Zenitu* se od književnosti *zahteva* sve ono što se propagira na nivou zenitističkog programa i

politike uređivanja samog časopisa – dakle, zenitizam ili bliskost njemu (koja, deklarativno, ne mora nužno biti eksplicitna i do kraja osvešćena); savremenost (sinkretičnost i kinematografičnost) književnog izraza, protkana neizostavnim humanizmom – „vraćanjem čoveku autohtonu“, koje Tokin ceni u Golovom opusu – ili, preciznije, panhumanizmom,⁵ antiratni i vitalistički naboj, kao i kretanje oko ose „zenit – sunce – čovek“ „svesno, određeno, geometrijski“ (što program približava principima konstruktivizma). U suštini, očekuje se usklađenost sa najizraženijim obeležjima jugoslovenske avangarde u načelu, koja se pak mogu sažeti ovako:

objedinjavanje evropskog kulturnog prostora, ambivalentni status tradicije tj. paralelno uspostavljanje književnog kontinuiteta i diskontinuiteta, kosmizam, intuicionizam, konstruktivizam, primitivizam,⁶ pozorišni ekspresionizam i prodor filmske umetnosti (Barać 2008: 309).

Specifičan doprinos zenitizma dinamičnom polju (jugoslovenske) avangarde i artikulaciji i sprovođenju njenog težišnog pokliča o radikalnom raskidu s prošlošću oličen je u sintagmi „saltomortale balkanskog duha“, kojom sam Ljubomir Micić opisuje pokret na čijem je čelu i braniku, a koja podrazumeva (kako je u prethodnoj napomeni naznačeno, problematičnu) ideju o emancipaciji Balkana od Evrope, odnosno Zapada i njemu inherentnog sistema vrednosti, ili, štaviše, ideju o balkanizaciji Zapada i Evrope, „kreštave stare hijene“ kojoj se zenitisti po svaku cenu odupiru, tj. ustoličenje „barbarogenija“, danas i dalje najčulenijeg zenitističkog koncepta.⁷ Kada je reč o književnokritičkim impulsima, ta ideja ispoljava se višestruko – najeksplicitnije, na primer, u manifestu iz jedanaestog broja, gde se sa trona svrgavaju Kant, Šekspir, Molijer i Dante, kao privilegovani reprezentanti dominacije evropske kulture određene imperijalističkim i kapitalističkim pretenzijama, ali i u drugim prilikama u okviru rubrike Makroskop. Uzvik „Zapamtite! Ekspresioniste ne obožavaju Šekspira!“ iz negativnog prikaza knjige *Gromobran svemira* Stanislava Vinavera, ili pak proglašenje Dantea „ne baš velikim pesnikom“ u tekstu „Literarija“ iz istog (devetog) broja, samo su neki od primera „antievropskog“, tj. antievropocentričnog angažmana Ljubomira Micića i njegovih saradnika. Upravo kroz tu prizmu se, između ostalog, posmatraju savremeni književni tokovi, tekstovi i pojave u Jugoslaviji, ali i van njenih granica.

Da je internacionalizam, za koji se zenitisti od početka zalažu, više od puke deklamacije,⁸ osim višejezičnog sadržaja i internacionalnog sastava autora, delimično svedoči i rubrika Makroskop: pogled kroz kritički durbin Micića i saradnika, kada je reč o fikciji, ne zadržava se samo na najnovijoj domaćoj produkciji, iako je ona bez ikakve sumnje privilegovana, već dopire i do stranih, tek objavljenih, uglavnom (još) neprevedenih, naslova i aktuelnosti. Pročitane su i razmotrene, između ostalih: *Voyage en Autobus*, čiji je autor Marsel Sovaž, takođe jedan od saradnika *Zenita*, za koga se u umereno pohvalnoj kritici eksplicitno i kaže da sa njima „vrlo često“ deli isti put;⁹ putopis *Von Marburg bis Monastir* Hermana Vendela, koji se smatra vrlo ograničenim, čak i bezvrednim, usled autorove nesposobnosti da u Jugoslaviji opazi išta više od „sela“ (npr. ono najdragocenije u percepciji zenitista – „novu mladost“); *L’Inconnu sur les villes*, roman Marčela Fabrija, o kome se piše umereno pohvalno i, što je izuzetak u kontekstu rubrike Makroskop, na stranom, tačnije francuskom jeziku; u

5 O problematici (i problematičnosti) pojma „panhumanizam“, i njegovih veličanja i tumačenja u kontekstu avangarde, koja se u praksi neretko pretvaraju u suprotnost, v. Barać 2008: 194. Autorka zaključuje: „Na primeru diskurzivnih panhumanističkih koncepata, može se izvući dalekosežniji zaključak o tome da samo mišljenje ne može da bude drugačije do ego-, etno- i sociocentrično“...

6 O, na primer, tretmanu afričke kulture i sporovima u njenom tumačenju, v. tekst Ane Knežević u ovom zborniku.

7 O konceptu barbarogenija, v. Đergović-Joksimović 2015: 117. Autorka se, govoreći o utopijskom i mesijanskom karakteru ovog pojma, ujedno bavi i političkim i ideološkim transformacijama Lj. Micića, te posledično i međuslovljenošću ta dva fenomena, zaključujući da, uprkos njihovim brojnim spornim tačkama, utopijsko zamišljanje barbarogenija zaslužuje „poštovanje s obzirom na blagovremenu dijagnozu oličenu u beskompromisnoj kritici ranih stadijuma zapadnog kapitalizma“.

8 „O protagonistima tadašnjih avangardnih strujanja koji su se zanimali za nove medije, film i radio *mišljenih drugim sredstvima*, teoretičar filma Pavle Levi piše da su uglavnom svi redom bili zgađeni svetskim ratom i moralnom hipokrizijom koja je omogućila ljudsku tragediju tolikih razmera, rešeni da raskinu sve veze sa prošlošću i stvore umetnost koja će otvoriti put za jedno novo društvo utemeljeno na internacionalizmu“ (Knežević 2019: 124). Ovo i te kako važi i u slučaju *Zenita* i zenitista i, u kratkim crtama, to jeste osnova zenitističkog internacionalizma, koji se delom ispoljavao i u sferi književne recepcije i književnokritičke procene. U navedenoj studiji može se naći više vrednih uvida i u marksistički karakter zenitističkog pokreta, odnosno zenitističko shvatanje marksizma.

9 Ukoliko ime autora priloga nije naznačeno, podrazumeva se da je u pitanju nepotpisan tekst.

broju 7/1921, u opširnom tekstu protkanom književnokritičkim uvidima „tri ličnosti našeg vremena“, među kojima i dvojica književnika – Rudolf Panvic i Karl Ajnštajn, i njihovo delo (o prvome se kaže: „O kad bi i jedan ovakav pesnik i filozof živeo u našoj zemlji, mi bi bili veći – bili bi bliži suncu“); zbirka pesama *Město v slzách* (*Grad u suzama*) nobelovca Jaroslava Sajferta, o kojoj na vrlo poetičan, nadahnut i pohvalan način piše Dragan Aleksić; *Die Neue Welt*, *antologija najmlađe američanske lirike*, urednice Kler Gol, objavljena u Berlinu, koja dobija umereno pohvalan i gotovo „kolegijalan“ prikaz, uz zamerku za previše evropocentričan pogled na SAD („Gđa Goll izvršila je svoju evropsku dužnost priređivši ovu antologiju savesno prema originalima i u saradnji sa nekoliko američanskih pesnika“); *Methusalem ili Večni Građanin. Satirička drama u 10 slika* autora Ivana Gola, dočeka o očekivano pohvalno i podsticajno; delo Ilje Erenburga – *6 pripovesti o lakim svršcima*; Marinetiјеva drama *Vatreni bubanj*, o kojoj se redakcija takođe izjašnjava pohvalno, uz uvažavanje futurizma u načelu („njegovi rezultati svakako su veći od njegovih neuspeha“); još s radošću dočekanih naslova Rudolfa Panvica – *Tajna* i *Spasiteljice* (Panvic je voljen prvenstveno s obzirom na to da je strastveni slavenofil!), kao i, naposljetku, *Le Volant d'Artimon*, zbirka poezije Pola Dermea, koja se vidi kao svedočanstvo o pesnikovoj degradaciji i nesavremenosti.

Za razliku od kritičkih prikaza strane literature, mahom fikcije, uz poneki osvrt na eseje, studije ili, pak, po-vremeni fokus na priređivački / urednički posao, koji za cilj, osim izražavanja političkog stava i antiratnog angažmana, imaju približavanje svetskih kulturnih aktuelnosti, tj. avangardnih misaonih i umetničkih stru-janja širom Evrope jugoslovenskoj publici i čitaocima *Zenita*, književnokritički tekstovi posvećeni domaćoj književnosti i kulturno-umetničkim pojavama uglavnom su, razumljivo, izraženije polemički opredeljeni i usmereniji na kontekst pojavljivanja i recepcije predstavljenih dela. Oni su, samim tim, u većoj meri osmišlje-ni i iskorišćeni kao sredstvo za obračun sa (književnim) *protivnicima* zenitista (ovakav odabir termina verno prati militantnu retoriku i agonistički duh [književne kritike] u *Zenitu*, ali i ne tako retke trenutke koji nam omogućavaju da u diskursu zenitista prepoznamo izraženu svest o sopstvenoj ugroženosti i zapostavljenosti, kao i nezadovoljstvo i pobunu protiv takvog tretmana). Rubrika Makroskop u celosti, pored svega ostalog, predstavlja i poligon za takve borbe i mesto otpora hegemonim vrednostima – pri čemu se dosledno favori-ziju dostignuća saradnika, ili barem poštovalaca *Zenita*, kao i onih autora koji zavređuju poštovanje zenitista usled po-etičkih srodnosti koje dele. Premda je, pritom, reč o protagonistima kako domaće tako i stranih književnih scena, u slučaju ovih prvih situacija je unekoliko dinamičnija i kompleksnija).

Kao primer za to može nam poslužiti već prva književna kritika objavljena u *Zenitu*, tj. u rubrici Makroskop (1/1921). Reč je o Micićevom pohvalnom osvrtu na, danas faktički zaboravljen, roman *Na rubu* Dragana Bubića, autora koji je isprva sarađivao u ovom časopisu, da bi ubrzo u njemu bio predstavljen kao jedan od „onih koje je *Zenit* odbacio“ (burno i učestalo sticanje novih saradnika i prekidanje saradnje s njima više su nego karakteristični za istoriju *Zenita*, a naročito za njene početke).¹⁰ Pišući, kao u ovom slučaju, književnu

10 V. Голубовић, Суботић 2008.

kritiku u strogom smislu reči – kratke tekstualne for-me usredsređene na pojedinačno delo i izricanje suda o njemu – Micić i ostali malobrojni autori priloga u rubrici Makroskop, zastupljeniji na samom početku objavljivanja časopisa, a potom, vremenom, sve manje i manje prisutni, vode se sledećim načelima: tekst koji je u fokusu kritičke pažnje čita se pažljivo, tumači po-naosob, i jasno i otvoreno vrednuje u skladu sa zahte-vima žanra književne kritike – na sažet i kondenzovan način, ali uz neizostavno i što potpunije situiranje u književni i istorijski kontekst u kome nastaje, i pozi-cioniranje u odnosu na tradicije na koje se oslanja / kojima se opire, tj. uz razmatranje problema odnosa *tradicije i individualnog talenta*. Kritika individualnog ostvarenja ujedno je, uglavnom, polazište za izricanje gledišta o celokupnoj dinamici aktuelnog i već afirmi-sanog književnog polja u Jugoslaviji (ili, specifičnije, u većim književnim centrima – Zagrebu, Beogradu, ređe Ljubljani...), pri čemu se taj sekundarni cilj ne-retko ispostavlja kao presudniji i značajniji od prvobit-nog, ili barem u podjednako meri važan, a i ostvaren. Pri obračunu sa književnim poljem, budući da se do-sledno zastupaju negativni stavovi o njemu, u obzir se uzimaju višestruki faktori: materijalni, idejni, etički, estetički, politički i umetnički; preciznije, polazi se od implicitne pretpostavke o međuuslovljenosti i među-zavisnosti svih njih, te se na taj način oni uzimaju u obzir simultano, i skupa. Pojedine kritike vrve od me-takritičkih impulsa i opaski – zenitistička oštrica nije uperena samo ka individualnim autorima ili njihovim delima, niti samo ka urednicima i prevodiocima, već podjednako i ka tumačima književnosti, književnim kritičarima i arbitrima u načelu, među kojima „povlašćeno“ mesto imaju urednici periodičnih publikacija. Samim tim, oštrica skreće i ka književnoj publici i interpretativnoj zajednici, pošto se implicira da na nji-hov ukus i potrebe ti isti arbitri utiču u presudnoj meri (identična logika važi i za sve druge vidove kritike umetnosti u rubrici). Tako se već u prvoj književnoj kritici objavljenjoj u *Zenitu* jasno i eksplicitno artikuliše angažman protiv „karikatukritike“, a povodom romana *Na rubu* zaključuje se: „Knjiga će biti malo čitana, ali to će za nju biti najveća pohvala.“

Pored toga, kako je već delimično sugerisano, za književnu kritiku objavljivanu u ovom avangardnom časopi-su karakteristična je i (u kontekstu avangarde više nego razumljiva) otvorenost ka *novom*, odsustvo krutosti i rigidnosti u susretu sa umetničkim eksperimentom i raskolima sa tradicijom, kao i privilegovanje antitradi-cijskih (neretko ujedno antiburžoaskih) pobuda, ukoliko se smatraju uspešno realizovanim, i tome saobrazna osuda „reakcionarnosti“, „nesavremenosti“, anahronosti, skučenosti već poznatog. Ogroman deo zamerki u (književnokritičkom) registru rubrike Makroskop tiče se upravo ovih problema. Njih možemo sagledati i u ogledalu nekoliko programskih tekstova iz *Zenita*: Tokinovog „Stari reacionari i novi duh“ (3/1921), u kome dolazi do oštrog obračuna sa „profesorom-neznalicom“ Bogdanom Popovićem; Micićevog „Putujući ekspresionizam i antikulturni most“ iz istog broja, u kome autor kritikuje tadašnju štampu, a posredno i prin-cipe književnokritičkog prosuđivanja u njoj („A naša štampa je u većini jedno veliko selo koje dnevno trabu-nja o velegradu“... „Ima ekspresionističkih elemenata više ili manje u slikarstvu, a u pesništvu najviše – e p i - g o n s t v a [Šimić, Krklec, Kosor i mnogi drugi] ...“); teksta „Duh zenitizma“, spomenutog na samom počet-

[MID, M. Dimitrijević], *Metafizika ničega*, Biblioteka Zenit, Beograd, 1926. ◀

ku; potom teksta „Zenit i jugoslovenska štampa“ (11/1922), u kome se podjednako ogorčeno i još podrob- nije progovara o drugim gorućim problemima „tzv. literarnog polja“ (sintagma koju sami zenitisti ponekad koriste, po pravilu provučenu kroz filter ironije, satire ili sa gnušanjem),¹¹ kao što su svojevrsni intelektualni nepotizam, vladavina ličnih interesa u sprezi sa logikom profita, „lovljenje građanskih i političkih pozicija“ i drugo. U percepciji zenitista tadašnja štampa predstavlja bastion svega pobrojanog, a time i prepreku stva- ranju „(jugoslovenske) nove kulture“, tj., kako se u više navrata tvrdi, „antikulturni most“ koji treba porušiti budući da ne ispunjava svoju osnovnu svrhu.

U diskursu zenitista – književnih kritičara ovakva atmosfera „tzv. literarnog polja“, pri čemu se u vidu pri- marno imaju vrhovni arbitri iz domena kritike i periodike, obeležena deklarativno progresivnim političkim i estetičkim tendencijama, a zapravo inherentnim tradicionalizmom i konformizmom, etičkim relativizmom, prožeta nepotizmom i sukobima interesa, i, ne manje važno – kapitalistički ustrojena i tržišno orijentisana,¹² postavlja se i sagledava kao komplementarna sa i neodvojiva od same književne produkcije i njenih kvalite- ta. Sprega dominantnog književnog ukusa intelektualaca koji poseduju simbolički kapital i najveći autoritet tokom dvadesetih godina XX veka, s jedne, i perpetuiranja i naknadnog „zagarantovanog“ afirmisanja već poznatih (okoštalih, okamenjenih) književnih obrazaca i vrednosti u aktuelnoj produkciji, s druge strane, te naposljetku i umreženost ili čak „ortakluk“ pojedinih književnih i književnokritičkih figura ili instanci, smatra- ju se u osnovi neupitnim, a vrlo često i istrajno problematizuju njihove konkretne posledice i manifestacije. Autori koji se ističu u tom pogledu jesu, između ostalog, Tin Ujević, Gustav Krklec, Sibe Miličić, Miroslav Krleža, Milan Kašanin...

U to vreme uglavnom primećeni / hvaljeni / afirmisani književnici od autoriteta u književnom polju, kao i u kontekstu uređivačkih politika časopisa s kojima sarađuju, a koji su zapravo i danas uglavnom zadržali visoku književnu reputaciju, predstavljaju najčešći trn u oku, tj. makroskopu, zenitista. Tin Ujević opisuje se kao „pesnik nesmiljenih sroкова i okova koji je i suviše zakasnio“, „rimokovač“, a za njegovu knjigu *Lelek sebra* se tom prilikom (3/1921) kaže da je „svakako trebala biti posvećena okovanom Simi Panduroviću“, budući da u njoj nema ni „vremena“ ni „čoveka“, dok se, pet godina kasnije (40/1926), *Kolajna* dočekuje kao „jedno novo razočarenje“ Tina Ujevića, „šišmiša u kuli naše nove poezije“. U tekstu „Roman duhom siromašnog mladića“ (4/1921), posvećenom *Beskućnicima – romanu izgubljenog naraštaja* Gustava Krkleca, tvrdi se da je u pitanju „bedna knjiga“ koja se „ne može dočitati ni uz pomoć aspirina, kokaina ni cigareta“, da bi se već u narednom, petom broju razmotrila i zbirka *Srebrna cesta*, tj. „pesme jednog epigona i plagijatora“ i, štaviše „najnevred- nijeg i najsitnijeg rabotnika“ u „tzv. literarnom polju“. U oba slučaja meta napada su i kritičari koji zauzimaju potpuno oprečan stav od Micićevog – Milan Bogdanović, urednik *Srpskog književnog glasnika*,¹³ Bogdan Po- pović, Milan Ogrizović, Vladimir Lunaček, Pandurović, Šimić... Svima njima autor se obraća ujedno, jasno ih pozicionirajući na stranu suprotnu od zenitističke, rečima: „on je vaš, vaša dika!“ i „blaženi siromašni du- hom jer su njihove – ceste srebrne“.

Sibe Miličić se (12/1922) opisuje kao još „bleđi i naivniji nego Krklec“, „plagijator“, beznadežan „staraković“ (povodom objavljivanja *Knjige večnosti*), pri čemu anonimni autor ne propušta priliku da posredno optuži i njegove zastupnike u javnosti; nekoliko godina kasnije (39/1926) razmatraju se i Miličićevi *Borovi i masline*: o piscu se kaže i da je „najnoviji opisivač u našoj književnosti“, a da je „jedina vrlina“ knjige – „malo pozaj- mljenog i imitovanog zenitističkog stila“ (naglasila Z. S.). Istom tom prilikom objavljuje se kritika još jednog

11 Znatno pre nego što će Pjer Burdije, početkom devedesetih godina, uspostaviti i temeljno obrazložiti uticajan koncept „književnog polja“, ali imajući u vidu, u suštini, vrlo sličan opseg i tip problema.

12 Vidi, na primer, tekst „Trgovci knjigama“ o zagrebačkoj „Narodnoj knjižnici“ (*Zenit* 5/1921). „U ime naroda, u ime Boga, u ime umetnosti – podiže se jugoslavenska trgovina – trgovaca knjigama. Oni štaviše ne šalju knjige revijama čim izađe koja nepovoljna kritika. Oni misle, o njima treba pisati uvek povoljno, da bi to bilo u interesu njihovih – džepova.“ U *Zenitu* se može naići na još sličnih „protoburdijeovskih“ analiza ekonomskih aspekata književnog polja.

13 O Bogdanovićevoj recepciji Krkleca, v. <http://polja.rs/wp-content/uploads/2016/10/Polja-346-37-38.pdf> (22. 6. 2020).

novog izdanja „Gece Kona“, nagrađivane zbirke pripovedaka *Jutrenja i bdenja* Milana Kašanina, jednog od „mladih staraca“ i „palanačkih ideologa“, naslednika „zauvek pokojnog Skerlića“, koji „zaudara od priznanja i praznine“; ovaj pamfletski ton prožet je dubokim antagonizmom prema tadašnjoj književnoj sceni, a naročito časopisu *Srpski književni glasnik*, uz sledeći zaključak:

Sada može spokojno da umre kao završena papazjanija naše književnosti, roda pripovedačkog – kao poznat pisac i saradnik „SKG“ (ova slova mogla bi da znače Srpski Krijumčarski Glasnik!), koji će u našoj književnosti nesumnjivo ostaviti trag jednog – mrava.

Pored SKG, na udaru je i časopis *Misao*. Između ostalog, na primer, već u br. 4/1921:

gg. Pandurović i Živojinović, urednici *Misli*, sastavljaju jedno čudovište, vrstu kupusare koju oni zovu „antologijom najnovije lirike“. Mogli su je zvati jedino „antologijom pesama koje su izašle u *Misli*“, jer antologija u kojoj je Crnjanski zastupan sa jednom, doduše dobrom pesmom, a gde nisu zastupljeni: Cesarec, Krleža, Micić, Petrović R., Vinaver i dr. nije i ne može biti antologija najnovije lirike.

Međutim, nedugo potom dolazi do Micićevog razilaženja sa nekima od pobrojanih autora: nakon objavljiva- nja manifesta *Zenita* (6/1921), usledio je članak od 6. novembra 1921, objavljen u zagrebačkom listu *Kritika* (sa kojim je redakcija *Zenita* takođe bila u konstantnom sukobu), tj. izjava o odricanju od dotadašnje saradnje s Micićem, koju potpisuju Alec Brown, Miloš Crnjanski, Stanislav Krakov, Dušan Matić, Rastko Petrović, Boško Tokin i Stanislav Vinaver.¹⁴ Od toga trenutka recepcija ovih autora u *Zenitu* postaje naglašeno nega- tivna, što je najjasnije upravo na osnovu priloga iz rubrike Makroskop (9/1921), od kojih su dva posvećena Crnjanskom odnosno Vinaveru. *Dnevnik o Čarnojeviću*, koji se danas smatra jednim od najreprezentativnijih i najrevolucionarnijih modernističkih tekstova na ovom podneblju (prvenstveno u okvirima srpske nacional- ne književne istoriografije, ali i šire), opisuje se kao „pripovetke za decu u slikama“, kao reakcionarno, senti- mentalno i okoštalo štivo. Slične optužbe iznose se i povodom *Gromobrana svemira*, ali ne sasvim ubedljivo, podrobno i direktno (što su, inače, prilično izražene odlike književnokritičkog diskursa u časopisu *Zenit*). Vi- naver se osporava prvenstveno zbog svog intelektualizma i naklonjenosti zapadnoj književnoj tradiciji (otuda već navedeni uzvik o tome da ekspresioniste ne mogu obožavati Šekspira), a tako i ekspresionizam za koji se on zalagao svojim manifestima i književnom praksom u celosti. Što se, pak, Krleže tiče, u tekstu posvećenom njegovom delu *Rapsodia Zagoriana* (11/1922), i ovaj pisac se, u sličnom maniru, optužuje za neoriginalnost i netalesovanost, uz sledeće opaske: „Njegove knjige su *dosadne*, njegova dela *neumetnička*, koncepcije *sta- rotipne*.“ [...] „Zaudara *horvacka* tendencija.“ Ističe se mišljenje da Krleža ne sagledava istorijske tokove kroz prizmu „čoveka, već kroz uskogrudnu regionalističku bezbojnu prizmu: hrvatskog domobrana“ i da je zapra- vo nastavljajući i nosilac buržoaske kulturne tradicije. U tekstu „Domaća zadaća“ (17–18/1922), o njegovoj drami *Golgota* iznosi se sud da je u pitanju „neumetnički prazni feljtonizam“, a

iako *Golgota* tematizira radnički pokret i njegove političke konotacije kroz potentnu upotrebu simbo- ličkih i biblijskih motiva što, uzgred rečeno, Krležu svrstava u prvog kreatora političkog i društveno angažiranog teatra na našim prostorima, *Zenit* piše da se Krleža ovom tematikom odredio protiv rad- ništva i da je *Golgota* pljuvačka proletarijatu u lice (Obradović: *sine pag*).

Ovakvim negativnim književnokritičkim osvrtima, kojih ima više od ovde pobrojanih ili skiciranih, i na ko- jima uredništvo *Zenita* nikada nije štedelo, mogu se suprotstaviti, na primer, potpuno panegirički prikazi knjige 77 *samoubica* Branka Ve Poljanskog, okarakterisane kao „jedini naš savremeni roman“, zatim *Panike pod suncem* istog autora, ili knjige *Efekt na defektu* Marjana Mikca. Naravno, reč je o dvojici najdoslednijih Mi- cićevih saradnika i deklariranih zenitista, a sva pomenuta dela objavljena su u sklopu edicije Biblioteka Zenit,

14 Ključni argument svodio se na to da je Micić, bez saglasnosti s njima, ove autore svrstao u pokret čiji je predvodnik, a da oni ne žele da se deklariraju kao pripadnici zenitističkog pokreta.

M. Mikac, *Efekt na defektu*, Izdanje Zenit, br. 4, Beograd, 1923. ◀

M. Mikac, *Fenomen majmun*, Izdanje Zenit, br. 7, Beograd, 1925.

iza koje je stajao upravo sam Ljubomir Micić. Argumentacija koja se upotrebljava u prilog njihovom veličanju može se sažeti u formulaciju da je reč o autentičnim književnicima, koji se ne povode za karijerističkim motivima i koji se suprotstavljaju „bledom i frazerskom parnasu“, ili pak jednom znatno zaoštrenijom – „srpski parnas i olimp bedan je bez zenitista“ (naglasila Z. S.).¹⁵

Dotadašnji stalni obračun sa književnom i kritičkom scenom dobija, dakle, novu dimenziju i snažniji zamah zahvaljujući *Zenitovim* izdanjima, ili se barem može reći da pisanje o knjigama iz ove edicije čini još upadljivijom i jasnijom jednu nepomućenu konstantu književnokritičkog prosuđivanja u okvirima *Zenita*, a to je, grubo rečeno, izjednačavanje pojmova „zenitizam“ i „književna vrednost“. Drugim rečima, stepen uspeha i kvaliteta jednog književnog dela direktno je proporcionalan stepenu njegove *zenitističnosti*. Time se obelodanjuje i činjenica da se u programskom i praktičnom aspektu časopisa *Zenit* izjednačavaju i pojmovi zenitizma i avangarde, zenitizma i *novum*-a, zenitizma i savremenosti, zenitizma i progresivnosti, zenitizma i autentičnosti..., odnosno – zenitizma i svih onih vrednosti koje se implicitno propagiraju u književnokritičkim procenama prisutnim u *Zenitu*, i zahtevaju od književnih autora i njihovih dela, a u manifestima i programskim tekstovima zenitista, tj. mahom Lj. Micića, i eksplicitno ustanovljuju.¹⁶ To nas dovodi do još jedne važne tačke zenitističke književne kritike – njene normativnosti.

15 Fokus na srpskom književnom polju i kulturnom području vremenom sve više provejava u celovitoj uređivačkoj politici *Zenita*, a time i u književnokritičkom registru.

16 U tekstu posvećenom knjizi *Ples nad prazninom* – stihovi i proza Jovana Popovića, uočava se „vratoloman i velik skok mladog pesnika“, i o njoj se piše vrlo pohvalno „uprkos tome što (autor) nije blizak zenitistima“. Autor izražava stav: „za nas su od prvoredne važnosti dela i ono ljudsko što ta dela u sebi nose“, kojim se, što nije teško pretpostaviti, brani od učestalih napada upravo za izjednačavanje kategorija „zenitizam“ i „vrednost“. Međutim, neposredno nakon tih izjava sledi i ona o tome da je dotična zbirka „sva u znaku zenitizma“, uz suptilno optuživanje za plagijat, i opštu osudu licemernih književnih figura koje mnogo duguju *Zenitu*, a koketiraju sa „drugom stranom“.

Uopšte uzev, pokušaj da se skicira „teorija književne kritike“ u *Zenitu*, tj. jedna moguća metakritička panorama, podrazumeva osobite poteškoće i izazove, budući da ovo problemsko područje vrvi od protivrečnosti i paradoksa. Već je naznačeno da se sličan sud može doneti i o jugoslovenskoj avangardi u načelu, a u slučaju zenitizma ti paradoksi se, konkretnije, ispoljavaju na sledeći način: nosioci pokreta koji se deklarativno zalažu za nesputanost, slobodu i potpunu autentičnost stvaranja, i shodno tome dosledno suprotstavljaju akademskoj i građanskoj književnoj eliti i okoštalošću njihovih afiniteta i propozicija, u isto vreme zasnivaju i promovišu jedan normativan književni program i, posledično, neguju proskriptivnu književnu kritiku u rubrici Makroskop. Proskriptivnost je, pritom, uslovljena skalom *zenitističnosti*, tj. osobitim skupom nepobitnih vrednosti koje afirmišu zenitisti, a koje su postavljene i predložene vrlo široko i fluidno. Iako to, na prvi pogled, podupire princip stvaralačke širine i slobode, u proceni zenitista ispostavlja se da njega mogu ostvariti samo (manje ili više osvešćeni) zenitisti. U svakom drugom slučaju autori su osuđeni na „epigonstvo“, „reakcionarnost“ i neuspeh. Na taj način formira se svojevrsni začarani krug iz koga je teško naći izlaz, tj. na osnovu koga je teško rekonstruisati aksiološki sistem u osnovi književne procene u ovom časopisu, koji bi zaista bio univerzalno primenljiv (a zenitisti deklarativno teže upravo univerzalizmu!).

No, s druge strane, poput mnogih drugih avangardnih časopisa u svetu, i *Zenit* ima nesumnjiv značaj i vrednost utoliko što se u njemu sve vreme, u manjoj ili većoj meri, iskazuje senzibilitet i tolerancija za nove i još neafirmisane literarne vrednosti, eksperimente i prakse, a time i istinski otklon od konzervativnosti oficijelne akademske književne „scene“. Na taj način, uprkos tendencijama ka kretanju u začaranom krugu, ovaj časopis ostaje jedno moguće mesto otpora i (ako ne krajnje realizacije, onda barem ideje) prevrata i emancipacije.¹⁷

Pored toga, u procesu opiranja vrhovnim arbitrima Micić je vrlo pronicljivo i vešto locirao neuralgične tačke ne samo akademske književne kritike već i duboke unutrašnje logike književnog polja u načelu. U jednom kratkom, uzgrednom, polemičkom tekstu o Isidori Sekulić (40/1926), o ovoj književnici se kaže da je „pokrovitelj i književni patron mnogih naših epigona“, koju „čak ni jedan Skerlić nije priznao“, i usput eksplicitno izražava prezir prema „velikim ocima“ scene, među kojima i prema samom Skerliću (naglasila Z. S.). No, kao i obično, ovakva podjednako nužna, promućurna i važna zapažanja osenčena su kako neubedljivošću ekstremnih generalizacija (koje nekad može opravdati strateška ili kontekstualistička logika), tako i nedоследnošću u praksi onih koji ih iznose. Dok, s jedne strane, manje ili više obrazloženo, uočava i ističe (internalizovanu) patrijarhalnost, čak *falogocentričnost* književne scene,¹⁸ Micić u isto vreme pesme koje smatra lošim opisuje kao „ženskaste“ (naglasila Z. S.), pri čemu taj epitet podrazumeva nedostatak inventivnosti i „umetničke savesti“ (on se pojavljuje, na primer, u kritici Krklecove *Srebrne ceste*). Neretko mizogin diskurs (jedna od ultimativnih uvreda Evrope jeste, na primer, da je „stara drolja“), koji ne manjka ni u književnokritičkom korpusu *Zenita*, donekle relativizuje i umanjuje značaj i legitimitet uvida koji se tiču sprege patrijarhata i uspostavljanja (književnog) autoriteta, dodatno dovodeći u pitanje kapacitete i potencijale Micića i saradnika da temeljno podriju, ili barem ponude istinsku alternativu dominantnim strukturama u jugoslovenskom književnom polju u prvim decenijama dvadesetog veka.

17 „Glasovite su već polemike koje su se 1920-ih i ’30-ih vodile između pisaca i tada vodećih kritičara, kao što su Tin Ujević, Miloš Crnjanski, Miroslav Krleža, Stanislav Vinaver ili Marko Ristić, sa profesorom i kritičarem Bogdanom Popovićem. [...] Akademska kritika, otjelovljena u figuri profesora Popovića, predstavlja sve ono reakcionarno protiv čega se oni kao pjesnici bore u književnosti. Ristić će tako pisati da je Popović u to vrijeme reprezent ukusa i ideologije vladajuće građanske klase. [...] I Ujević i drugi pjesnici, nadalje, u novinskim kritikama koriste svoje pravo i na satiričke i jake polemičke efekte, i na taj način protivrječeći tim papama dobrog ukusa, prvosvećenicima ljepote, koji su konkretnim ideološkim aparatom na određenim literarnim područjima ostvarivali tih godina diktaturu kritike“ (Sokolović 2018: 70–71). Iako je Micićevo ime izostavljeno sa ovog spiska „antipopovićevaca“, bez problema bi se moglo dodati a da se nijedan redak ne izmeni. Uprkos tome, on je postavljao čvrstu granicu između sebe i svojih saradnika, s jedne, i svih ovih drugih aktera, s druge strane. Micića i Ristića, kao dve prominentne figure jugoslovenske avangarde, komparativno sagledava Jovan Bukumira u tekstu u ovom Zborniku.

18 O *Zenitu* iz feminističke perspektive piše Žarka Svirčev u ovom Zborniku.

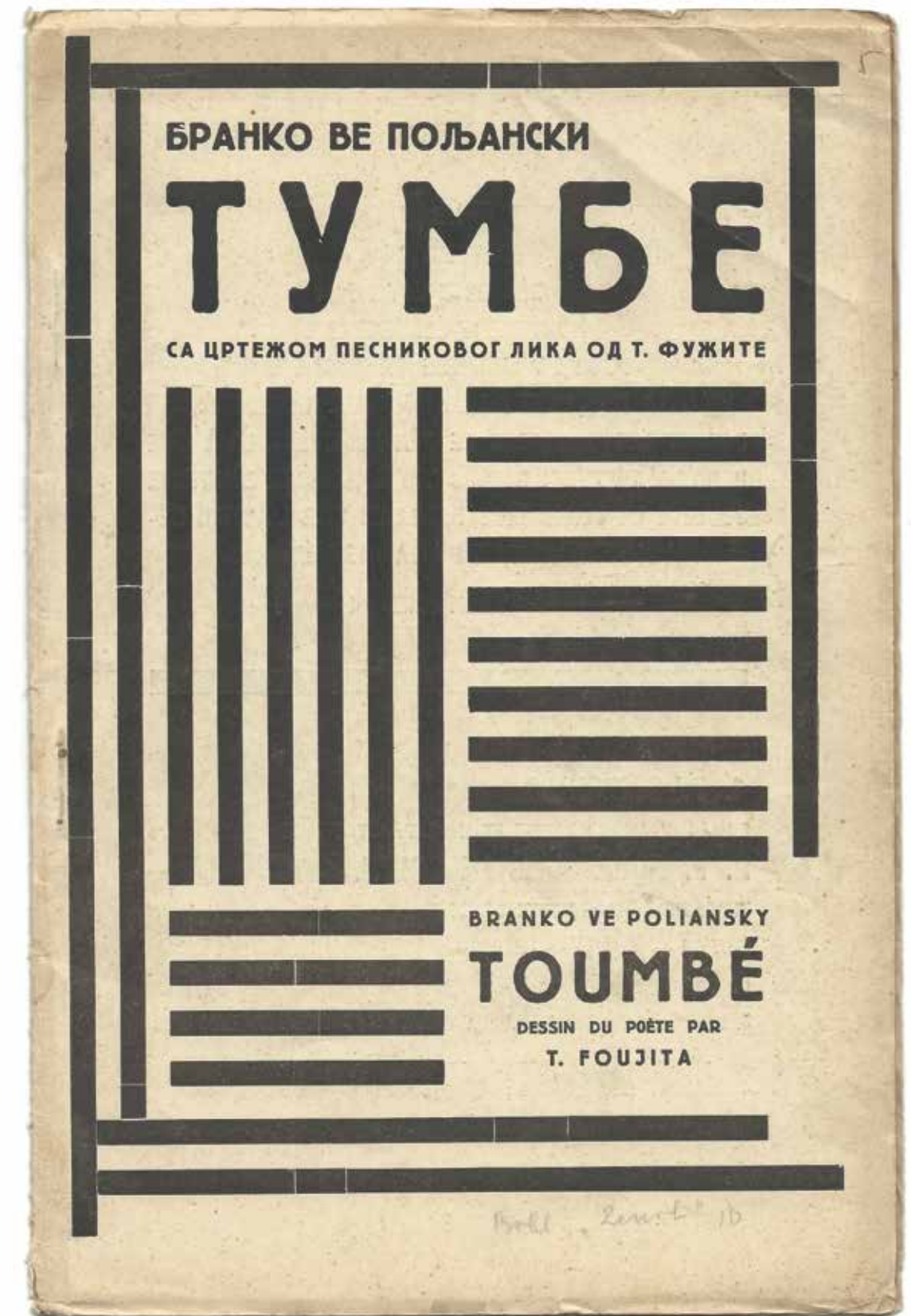
Uprkos svemu tome, književnokritičku praksu koja se odvija na stranicama *Zenita*, tj. Makroskopa, karakterišu brojni kvaliteti koji mogu biti podsticajni i dan-danas, čitav vek kasnije, u periodu kada se, uporedo sa novim talasom vrtoglavog uspona kapitalizma, masovno i uz lamente proglašava „kriza“, „propast“ ili čak „smrt“ književne kritike, autoriteta u književnom polju i same (nauke o) književnosti, dok se, neretko, i dalje o „tzv. literarnom polju“ govori ironično i s prezirom. Najpodsticajniji, pritom, mogu biti upravo uvidi Micića koji se tiču kompleksnosti i dinamike njegovog funkcionisanja, od kojih su neki ovom prilikom tek skicirani. Shodno tome, bez obzira na ograničenost i ambivalentnost stavova svojstvenih zenitistima, i njihovih dometa u javnosti, pomniji susret sa rubrikom Makroskop dokazuje da je reč o plodnoj i vrednoj riznici književnokritičkih priloga, prostoru istovremenog osvajanja diskurzivne i idejne slobode u pisanju o književnosti, te prostoru koji je i danas potencijalno progresivan, inspirativan i plodotvoran.

Literatura

- Barać, Stanislava. *Avangardna Misao: Avangardne tendencije u časopisu Misao u vreme uređivanja Ranka Mladenovića 1922–1923*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2008.
- Голубовић, Видосава и Ирина Суботић. *Зенит: 1921–1926*. Београд: Народна библиотека Србије, Институт за књижевност и уметност; Загреб: СКД Просвјета, 2008.
- Dergović-Joksimović, Zorica. „Barbarogenius and Utopia“. *Književna istorija* 156 (47/2015): 107–119.
- Đurić, Dubravka. „Poetics of Ljubomir Micić and Branko Ve Poljanski's hybrid multigenre poetic texts“. *Poznań Slavic Studies* 2 (2012), 119–133. <https://doi.org/10.14746/pss.2012.2.5>. (22. 6. 2020).
- Knežević, Vida. *Teorija i praksa kritičke levice u jugoslovenskoj kulturi. (Jugoslovenska umetnost između dva svetska rata i revolucionarni društveni pokret)*. Doktorska disertacija: <http://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/11310> (22. 6. 2020).
- Obradović, Nenad. „Lica i maske Miroslava Krleže“. <https://strane.ba/nenad-obradovic-lica-i-maske-miroslava-krleze/>. (22. 6. 2020).
- Пековић, Слободанка. „Књижевна критика и белешке о књижевности у Новој Европи“. *Нова Европа 1920–1941*. Ур. Марко Неђић и Весна Матовић, Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010: 477–493.
- Sokolović, Mirnes. „Sloboda na margini: Proskripcija i deskripcija u akademskoj i novinskoj kritici“. *Opasno čitanje: Pojmovnik književne kritike*. Ur. Miljenka Buljević i Luka Ostojić. Zagreb: Kulturtreger / Kurziv –Platforma za pitanja kulture, medija i društva, 2018: 69–91.
- Subotić, Irina. „Odblesci ruske avangarde u jugoslovenskom zenitzizmu“. http://www.arte.rs/sr/umetnici/teoreticari/irina_subotic-3972/tekstovi/odblesci_ruske_avangarde_u_jugoslovenskom_zenitzizmu-1292/ (22. 6. 2020).

Izvori

Zenit: internacionalna revija za umetnost i kulturu 1.1 (1921) – 6.43 (1926).

B. Ve Poljanski, *Tumbe*, Biblioteka Zenit, br. 10, Beograd, 1926, vl. A. Milojević

LJ. Micić, *Aeroplan bez motora*, Izdanje Zenit, Beograd, 1925. <

Summary

Zorana Simić

MACROSCOPY OF THE "SO-CALLED LITERARY FIELD" – ABOUT LITERARY CRITICISM ARTICLES IN THE ZENIT MAGAZINE

About a hundred years ago, in the early decades of the 20th century, in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Yugoslavia, literary criticism, as an unavoidable part of the "holy trinity" of the "science of literature", which also include literary theory and history, held a very prominent and important position. Since it was almost exclusively published in (literary) periodicals, it was precisely in this manner – through the press – that it exerted the most direct and deepest influence on the members of the interpretative community at the time, managing the reception of new titles, published in the time of critical junctures in literary history and (self-proclaimed and often programmatic and conceptually explained) divergences from tradition. The Zenitist movement, headed by author Ljubomir Micić, stood out among the new artistic practices that were current at the time, in line with the avant-garde trends across Europe. The movement's programmatic publication, the *Zenit* magazine (1921–1926), where Micić was also the editor, followed current artistic trends within the boundaries of Yugoslavia and beyond, but also played the role of the place of permanent confrontation with people with different opinions and critics of *Zenit* and Zenitism. The only permanent section in the magazine, *Makroskop*, was a privileged space where these disputes were articulated, as well as (literary) critical assessments of individual local and foreign titles, as well as the entire logic of the so-called literary field (understood as being "proto-Bourdieuiesque"). This article traces all of the above and provides a review and brief analysis of the literary criticism articles in *Zenit*, in the narrow sense, with special focus on those pertaining to local literary production, through which Micić and his associates corroborated the magazine's editorial policy and the movement's programmatic framework, questioning the established criteria and opposing the complex and ossified developments of the declaratively modern, but in fact traditionally oriented academic criticism, its conservativeness and patriarchalism, and mapped and affirmed different, avant-garde values. Despite the fact that they were prone to absolute and proscriptive identification of the avant-garde, progressive, modern and new with Zenitism, i.e. equating the categories of "zenitismality" and "literary value", as well as numerous other aporias, paradoxes and limitations, *Makroskop* and the literary criticism articles in it still represent a significant contribution to (post)Yugoslav literary criticism and the literary field in general, pointing out the possibilities for achieving discursive and ideological freedoms in writing about literature.

Keywords: Ljubomir Micić, literary criticism, literary criticism in the narrow sense, Yugoslav literary field, literary polemics, academic criticism, avant-garde criticism, literary periodicals in Yugoslavia, *Makroskop*